

פרשות תזריע-מצורע

דיני הטומאה והטהרה בספר ויקרא – סדר הפרשיות והמבנה הפנימי של כל אחת

א. סדר הפרשיות העוסקות בדיני טומאה וטהרה	ב. מבנה פרשיות הטומאה בפרשות תזריע-מצורע.
1. הקדמת טומאת הנבלות לטומאת האדם	1. מבנה פרשת היולדת (פרק י"ב)
2. מקומם המרוחק של דיני טומאת המת בספר במדבר	2. מבנה פרשת הצרעת (פרקים י"ג-י"ד)
3. סדר פרשיות הטומאה והטהרה בפרשות תזריע-מצורע	3. מבנה פרשת הטומאות היוצאות מן הגוף (פרק ט"ו)

ראשית הופעתם של דיני הטומאה והטהרה בספר ויקרא מצויה כבר בסופה של פרשת שמיני, ואילו פרשות תזריע ומצורע מוקדשות בשלמותן לדינים אלו.

פרק י"א, החותם את פרשת שמיני, עוסק כולו בדיניהם של בעלי חיים. מחציתו הראשונה – פסוקים א-כג – עוסקת בהיתר אכילתם של מינים מסוימים ובאיסורם של מינים אחרים, וכותרתו היא: "זאת הַחֵיָה אֲשֶׁר תֹאכְלוּ" (פסוק ב); מחציתו השנייה – פסוקים כד-מו – עוסקת בדיני הטומאה של אותם בעלי חיים המטמאים במותם והמפורטים באותה מחצית, וכותרתו היא: "וְלֹאֲלֵהּ תִטְמְאוּ" (פסוק כד). את עיונו לפרשת שמיני בסדרה הראשונה הקדשנו לבירור המבנה של פרק זה בשלמותו ולבירור הזיקה בין שני נושאים – דיני האכילה ודיני הטומאה. שונה סיבת הטומאה בדיני הטומאה והטהרה שבפרשות תזריע ומצורע מזו שבדינים הכלולים בפרשת שמיני. בפרשת שמיני הגורם לטומאה הוא חיצוני – זיקתו של האדם או של כליו ומאכליו אל נבלתם של בעלי החיים שנקבעו כמטמאים במותם. בפרשות תזריע ומצורע סיבת הטומאה היא באדם החי עצמו – אירועים שונים שאירעו בגופו של האדם גורמים לו להיות טמא (ואז הוא גם מטמא אישים אחרים וכן אוכלים וכלים). בעלי החיים – לעולם אינם מטמאים בחייהם. לפיכך צודק קו הגבול שגבלו מחלקי התורה לפרשות שבוע (בחלוקה הבבלית) ולסדרים שבועיים (בחלוקה הארצישראלית) בין סופו של פרק י"א לראשיתו של פרק י"ב.

עיונו יעסוק במכלול זה של דיני הטומאה והטהרה בספר ויקרא משני היבטים: בחלקו הראשון של העיון ננסה לבאר את סדר הפרשיות העוסקות בדינים אלו, ואילו בחלקו השני נעמוד על המבנה של כל פרשה ופרשה בפני עצמה.¹ שני הנושאים הללו נידונו באופן חלקי ואגבי בעיונים לפרשות תזריע-מצורע בסדרה הראשונה והשנייה, אף שלא זה היה נושאם של אותם עיונים, ואנו נכלול את מה שנאמר שם בקשר לנושאים הללו בעיון הנוכחי.

א. סדר הפרשיות העוסקות בדיני טומאה וטהרה

1. הקדמת טומאת הנבלות לטומאת האדם

מדוע קדמו דיני הטומאה והטהרה של סוף פרשת שמיני – טומאת נבלתם של בעלי חיים שונים – לדיני הטומאה והטהרה של פרשות תזריע-מצורע – טומאת האדם? לשאלה זו ניתן להציע תשובות שונות:²

א. דיני טומאת נבלה כלולים, כאמור במבוא לעיונו, ביחידה גדולה – פרק י"א – העוסקת בדיני בעלי חיים גם לעניין היתר אכילתם או איסורה, ונראה שנושא זה הוא העיקרי ביחידה זו.³ רק הקדמת פרק י"א לפרקים י"ב-ט"ו יוצרת סמיכות פרשיות בין דיני הטומאה הבאים במחציתו השנייה של פרק י"א לדיני הטומאה הבאים לאחר מכן בפרק י"ב.⁴ איחורו של פרק י"א, לאחר פרשת מצורע, היה גורם לחציצה בין דיני הטומאה השונים, מפני דיני איסורי האכילה במחצית הראשונה של פרק י"א.

ב. מפני מקורה החיצוני של טומאת הנבלה ביחס לאדם, יכול האדם להימנע מטומאה זו במידה רבה: אם יזהר שלא לגעת בנבלת בהמה ושלא לשאתה, ואם יקפיד על כך ששמונה השרצים המטמאים במותם לא יחיו

¹ לבירור המבנה של פרק י"א הקדשנו כאמור את העיון לפרשת שמיני בסדרה הראשונה, ועל כן נעסוק בעיון זה רק במבנה הפרשיות הכלולות בפרשות תזריע-מצורע.

² בויקרא רבה פרשה יד, א מובאים דבריו של ר' שמלאי, שרשיי מביאם בראש פרשת תזריע: "כשם שיצירתו של אדם אחר בהמה חיה ועוף, כך תורתו (- ההוראות הנוגעות לגופו בפרשות תזריע-מצורע) אחר בהמה חיה ועוף. הדא הוא דכתיב: 'זאת תורת הבהמה' (י"א, מו), ואחר כך: 'אשה כי תזריע' (י"ב, א)".

³ נושא זה תופס את רובו של פרק י"א גם מבחינה כמותית, וזאת מפני שהפסקה החותמת פרק זה, פסוקים מא-מה, שייכת למחציתו הראשונה, העוסקת בדיני אכילתם של בעלי חיים. על הטעם למקומה בסוף הפרק עמדנו בעיונו לפרשת שמיני בסדרה הראשונה.

⁴ אף סמיכות זו אינה גמורה מפני אותה פסקה שהוזכרה בהערה הקודמת.

בסביבתו הקרובה, יוכל לשמור על טהרת גופו ועל טהרת מאכליו וכליו.⁵ אולם הטומאות הנידונות בפרשות תזריע-מצורע ברובן הן טומאות הבאות על האדם בעל כרחו ואין בידו למנוע: רובן נובעות ממצבי מחלה הפוקדת את האדם, וחלקן, אף שאינן תוצאת מחלה, הן מחויבות המציאות. לפיכך הוקדמו הטומאות החיצוניות, הקלות והניתנות למניעה, לטומאות הקשות יותר, שאינן כאלה.

ג. בעיונו לפרשות תזריע-מצורע בסדרה השנייה נידונו טעמים שונים שהוצעו בדברי המפרשים לדיני הטומאה בכללם ולטומאת הצרעת בפרט. אחת הדעות שהובאה שם – דעתו של רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי – רואה בטומאת המוות את הבסיס והטעם לכל שאר הטומאות. אף טומאת הנבלה היא טומאה הנובעת מן המפגש עם היצור המת. ראויה אפוא טומאה זו להקדים את שאר הטומאות, משום שבה מצוי שורשן וטעמן של הטומאות שיידונו אחריה.

2. מקומם המרוחק של דיני טומאת המת בספר במדבר

אחרי שהסברנו את הקדמת הטומאות שבפרשת שמיני, לכאורה הגיע המקום לדון בסדר פרשיות הטומאה בפרשות תזריע-מצורע. אלא שבמקום זה – בפער שבין סיום פרשת שמיני לפתיחת פרשת תזריע – מוחש חיסרון: כאן מתאים היה שיבואו דיני טומאת המת והטהרה מטומאה זו, כלומר פרשת פרה אדומה שבפרק י"ט בספר במדבר, פרשה הפותחת את פרשת חקת! הכללתו של פרק זה בין דיני הטומאה והטהרה שבספר ויקרא הייתה נותנת בידנו תורה שלמה של כל סוגי הטומאה והטהרה שישנם בתורה ושל דיניהם.⁶ מיקומו של פרק י"ט שבספר במדבר בין פרק י"א לפרק י"ב שבספר ויקרא מסתבר: לאחר הפירוט של דיני טומאת נבלתם של בעלי החיים השונים, מתאים שיבואו דיני טומאת המת, שהם אמנם חמורים בהרבה מדיני טומאת נבלה, אך הם שייכים לאותו סוג טומאה: טומאה הבאה על האדם ממקור חיצוני, מחמת זיקות שונות שלו לגופת המת.⁷ אף טומאה זו, ניתן להימנע ממנה במידה רבה, והראיה לכך היא האיסור על הכהנים ועל הנזיר להיטמא למת.⁸

מחמת השיקולים שעל פיהם הסברנו את קדימת פרק י"א – דיני טומאת נבלה – לפרקים י"ב ואילך (שיקולים ב-ג), היה מתאים להקדים גם את פרשת פרה לדיני הטומאה והטהרה של פרשות תזריע-מצורע. ואכן, אף שמקומה של פרשת פרה אדומה בכתוב (במדבר י"ט) הוא מאוחר ביותר, לאחר שסיימה התורה לספר את מאורעותיו של דור יוצאי מצרים בפרשת קרח, ולפני שהיא מתחילה לספר את מאורעותיו של דור הנכנסים לארץ בשנה הארבעים החל בסיפור מי מריבה (במדבר כ'),⁹ עמדו חז"ל על כך שזמן אמירתה מוקדם בהרבה. במסכת גיטין ס ע"א וע"ב מובאת מימרתו של רבי לוי:

שמונה פרשות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן, אלו הן... ופרשת פרה אדומה (- האחרונה מהשמונה).

ובספרי נשא מד נאמר (וכן במקבילות רבות):

בראש חודש הוקם המשכן, בשני (- בחודש ניסן) נשרפה פרה.

דבר זה מחויב המציאות הוא: הרי ברגע שהוקם המשכן, הופכים דיני טומאה וטהרה כולם לדינים נחוצים ביותר, כדי שבני ישראל לא יטמאו את המשכן, ועליהם להיאמר למשה בין הדינים הראשונים הניתנים לו באהל מועד.

⁵ הזהירות מטומאת שרצים קשה יותר, כמו שנרמז ב-י"א, לב: "יְכַל אֲשֶׁר יַעֲלֶיךָ מִקֶּחַם בְּמֹתָם – וְטָמְאָה", ובהמשך הפרק שם בפסוקים לג, לה, לו, לז, לט.

⁶ נושא הטומאה והטהרה אמנם נזכר במקומות נוספים בתורה, לדוגמה: במדבר ה', א-ד; שם ל"א, יט-כ ובמקומות נוספים. ברם הדיון בגורמים לטומאות השונות, בסוגי הטומאות ובדיניהן, וכן בדיני הטהרה מכל טומאה מרוכז בפרקים י"א-ט"ו בספר ויקרא ובפרק י"ט בספר במדבר. בכל שאר המקומות נזכרו דיני טומאה וטהרה מפני ההקשר המקומי.

⁷ עוד יש להזכיר את טומאת המשלח את השעיר לעזאזל ביום הכיפורים – ויקרא ט"ז, כו. אמנם דיני טומאת מת חמורים מדיני טומאת נבלה, אך על פי ההלכה שוות טומאות אלו בדבר עיקרי אחד: טמא מת, כמו טמא נבלה, מורחקים אך ורק ממחנה שכינה – מן המשכן, שלא כטומאות היוצאות מגופו של האדם (ראה נדה לב ע"א) המרחיקות את הטמא גם ממחנה לווייה, ואת המצורע אף ממחנה ישראל. ניתן לראות אפוא את טומאת המת כדרגה החמורה ביותר של סוג הטומאות שבהן נפגש אדם עם היצור המת: הקלה ביותר היא טומאת שרץ – שטמא אך ורק במגע; חמורה ממנה טומאת נבלה של בהמה וחיה – המטמאה במגע ובמשא; והחמורה ביותר היא טומאת מת, המטמא אף באוהל, בטומאה הנמשכת שבעה ימים, ומצריכה הזאת מי חטאת.

⁸ אמנם גם כאן, כמו בטומאת שרץ, לא תמיד הדבר אפשרי (ראה הערה 4), כנאמר בפרשת נזיר: "וְכִי יָמוּת מִתְּעֹלָיו פְּתָאֵם" (במדבר ו', ט). אולם דבר זה הוא היוצא מן הכלל. בדרך כלל ניתן לאדם להיזהר מלהיטמא למת.

⁹ בסעיף א של עיונו לפרשת חוקת בסדרה הראשונה נידונו הוכחות הפרשנים לכך שבפרק כ' מתחיל תיאור מאורעותיו של דור הנכנסים לארץ בשנה הארבעים.

ואכן, מייד אחר שהתורה מסיימת לספר על אירועי היום השמיני בסוף פרק י', באים דיני הטומאה והטהרה בפרקים י"א-ט"ו, ומשמע שהם נאמרו למשה בו ביום. רבי לוי מוסיף אפוא שבו ביום חייבת הייתה להיאמר גם פרשת פרה אדומה.¹⁰

באמת, נזכרו דיני טומאת מת פעמים אחדות עוד בטרם נכתבה פרשת אדומה: ויקרא כ"א, א (ראש פרשת אמור) – איסור הכהנים להיטמא למת; במדבר ה', א-ב – שילוח הטמאים לנפש מן המחנה; שם ט', ו – הטמאים לנפש אדם שאינם יכולים לעשות את הפסח במועדו.¹¹

ובכן, נדמה שמיקום פרשת פרה אדומה בין דיני הטומאה והטהרה שבפרשות שמיני ותזריע-מצורע בספר ויקרא, מתאים לא רק מבחינה עניינית-ספרותית,¹² אלא ממש הכרחי. מדוע אפוא נעקרה פרשה זו ממקומה ונכתבה במקום שנכתבה, במרחק כה רב?

בכל דיון כזה, על פרשה שנכתבה שלא במקומה, ייתכנו שתי תשובות לשאלה מדוע נעקרה, ובמקרים רבים שתי התשובות נחוצות: תשובה אחת צריכה להינתן לשאלה מדוע ראויה הייתה להיעקר ממקומה, ותשובה אחרת לשאלה מדוע נכתבה דווקא במקום שבו נכתבה. בעיונו הנוכחי נענה רק על השאלה מדוע נעקרה פרשת פרה אדומה ממקומה אחר פרק י"א בספרנו, ואילו בבואנו לפרשת פרה בספר במדבר נדון בשאלה מדוע נכתבה דווקא שם.¹³

בעיונו לפרשת שמיני בסדרה השנייה שאלנו (בסעיף ז), מדוע אין בפרק י"א, המפרט את בעלי החיים הרבים האסורים באכילה, גם איסור על אכילת בשר אדם? ענינו על כך (בין השאר) כי כתיבת איסור כזה בפרק י"א הייתה גורמת להשוואה בין איסור אכילת בשר אדם לאיסור אכילתם של בעלי החיים האסורים, ולטשטוש ההבחנה המהותית בין האדם לבעלי החיים. מחמת סיבה זו, וגם מחמת סיבות אחרות, נמנעה התורה מכתבת איסור מפורש על אכילת בשר אדם.

קשה ליישם טעם זה כמות שהוא גם על שאלתנו: הרי בנוגע לדיני טומאה, לא נמנעה התורה מקביעה ברורה ורחבה כי האדם מטמא במוותו, כשם שגם כמה בעלי חיים מטמאים במוותם, וטומאתו של האדם המת אף חמורה יותר מזאת של בעלי החיים. לכך הקדישה התורה פרשה ארוכה ומפורטת – פרשת פרה אדומה. ואכן, המוות, המסיר מעל האדם את יתרונו כמי שנברא בצלם א-לוהים, מותיר במציאות את גופתו המתה, אשר אינה נבדלת מגופה המת של הבהמה:

קהלת ג', יט כִּי מִקְרָה בְּנֵי הָאָדָם וּמִקְרָה הַבְּהֵמָה – וּמִקְרָה אֶחָד לָהֶם, כְּמוֹת זֶה כֶּן מוֹת זֶה...
כ הַכֹּל הוֹלֵךְ אֶל מְקוֹם אֶחָד, הַכֹּל הֵיךָ מִן הָעֶפְרָיִם וְהַכֹּל שָׁב אֶל הָעֶפְרָיִם.

דווקא משום כך! דווקא מפני שהמוות מטשטש באכזריות כה רבה את ההבדל בין אדם לבהמה, ודווקא משום שזה – גופו המת מטמא, וזו – גופה המת מטמא, רצתה התורה למנוע את הרצף המדכא בין פרשת הטומאה של נבלות בעלי חיים לפרשת טומאת המת האנושי. 'כבוד המת' הוא המחייב כי הקורא לא יעבור מטומאת נבלתם של שרצים וטומאת נבלתן של בהמות שמתו כדרך, אל טומאת גוויתו של האדם שמת באוהל. על כן קטעה התורה את הרצף הזה, ודחתה את דיני טומאת המת למקום רחוק, בחומש אחר.

3. סדר פרשיות הטומאה והטהרה בפרשות תזריע-מצורע

דיני הטומאה והטהרה בפרשות תזריע-מצורע מחולקים לשלוש פרשיות, שכל אחת מהן עוסקת בסוג אחר של טומאה:

¹⁰ דעת רבי לוי ודעת הספרי היא, כדעה הרווחת במדרשי חז"ל, כי היום השמיני למילואים הוא ראש חודש ניסן, וביום זה הוקם המשכן שלא על מנת לפרקו בו ביום. בעיונו לפרשת שמיני עסקנו בשאלה זו, וביארנו כי על פי הפשט היום השמיני למילואים חל בשמיני בניסן. אולם במה שנוגע לנושא העיון הנוכחי אין לכך חשיבות.

¹¹ ואכן, במימרא של רבי לוי במסכת גיטין מוזכרות גם שלוש פרשות אלו בין השמונה שנאמרו ביום הקמת המשכן: 'פרשת כהנים (רש"י: 'אמור אל הכהנים, שהלכות כהנים כתובות בה' לא יטמא'... ומפני שבו ביום הוזהב לעבודה – הוצרכה קדושתן להודיעה); ... ופרשת טמאים (רש"י: 'ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם' משום הלכות הפסח); ופרשת שילוח טמאים (רש"י: 'וישלחו מן המחנה', שבאותו היום הוקבעו המחנות).

¹² ראוי לציין כי פתיחתה של פרשת פרה היא בפסוק (י"ט, א) "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר...". פסוק כזה מופיע בראשון של רוב פרשות הטומאה והטהרה בספר ויקרא (י"א, א; י"ג, א; י"ד, א; וט"ו, א), וזאת משום שייכותו של אהרן להוראת דיני הטמא והטהור (ראה י, י-יא). יוצאות דופן הן פתיחת פרשת טומאת היולדת – י"ב, א, ופרשת טהרת המצורע – י"ד, א, שבהן מוזכר משה לבדו (וראה על כך בפירוש הרב הופמן לספר ויקרא, עמי רי-ריא).

¹³ במקום המצויין בהערה 8, בסוף אותו סעיף, עמדנו בקיצור על שאלה זו.

1. פרק י"ב (8 פסוקים) – טומאת היולדת וטהרתה
2. פרקים י"ג-י"ד (116 פסוקים) – טומאת הצרעת וטהרתה
3. פרק ט"ו (33 פסוקים) – טומאות מגדריות – 'טומאות היוצאות מגופו'¹⁴: זב ואשר תצא ממנו שכבת זרע, נידה וזבה אחדותה של כל אחת מן הפרשיות הללו וגם ההבחנה ביניהן מתחייבות מן החתימה המיוחדת בסימומה של כל פרשה כזאת:

1. י"ב, ז זאת תִּוֹרַת הַיּוֹלֶדֶת לְזָכָר אוֹ לְנִקְבָּה.¹⁵
2. י"ד, נד-נו זאת הַתּוֹרָה לְכָל נָגַע הַצָּרַעַת ...
לְהוֹרֵת בַּיּוֹם הַטָּמֵא וּבַיּוֹם הַטָּהוֹר זאת תִּוֹרַת הַצָּרַעַת.¹⁶
3. ט"ו, לב-לג זאת תִּוֹרַת הַזָּב וְאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שְׂכַבַת זָרַע...
וְהַדְּנָה בְּנִדְתָּהּ וְהַזָּב אֶת זֹבּוֹ לְזָכָר וּלְנִקְבָּה...¹⁷

אף דיני טומאת הנבלה הנידונים בסופה של פרשת שמיני, והכוללים בפרשה אחת עם דיני האכילה של בעלי החיים השונים, זוכים בחתימה דומה, המלמדת על אחדותו של פרק י"א כולו:

י"א, מו-מז זאת תִּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהַעוֹף וְכָל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הַרְמֵשֶׁת בַּמַּיִם וּלְכָל נֶפֶשׁ הַשָּׂרָצָת עַל הָאָרֶץ.
לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר וּבֵין הַחַיָּה הַנְּאָכְלָת וּבֵין הַחַיָּה אֲשֶׁר לֹא תֵאָכֵל.

המכנה המשותף לחתימת ארבע פרשות הטומאה הללו הוא הכינוי המשותף להן 'תורה', שמשמעו בהקשר זה: מכלול ההוראות בנושא הנידון בפרשה זו.

הבה נשוב אפוא לשלוש הפרשיות שבהן אנו עוסקים עתה. סדרן של הפרשיות הללו מעורר תמיהה: מדוע הוקדמה טומאת היולדת לכל השאר? המעיין בעין פקוחה בפרקים הללו, יגיע למסקנה שמקומם הטבעי של דיני היולדת מתאים להיות דווקא בסוף – לאחר פרק ט"ו העוסק בטומאות היוצאות מגופו.

טומאת הצרעת – מתאים לה שתפתח את דיני הטומאה והטהרה בפרשות תזריע-מצורע מפני סיבות אחדות:

- היא אפשרית בכל בני האדם בשווה – בגברים ובנשים, ואינה כטומאות הבאות אחריה שהן מגדריות, ובאות בגברים בלבד או בנשים בלבד.
 - היא אפשרית גם בבגדים ובבתים.
 - דיניה מרובים ומפורטים יותר מדיני הטומאות האחרות, הן בשלב קביעת היותו של האדם טמא והן בהליך הטיהור שלו מטומאתו (בשני העניינים הללו מעורב הכהן).
 - דיני הרחקתו של הטמא בטומאה זו חמורים יותר משל שאר הטמאים: המצורע משולח מכל שלושת המחנות ויושב בדד כאבל.¹⁸
 - 'תורת הצרעת' היא הארוכה מבין שלוש הפרשות.
- אחר דיני הצרעת וטהרתה בפרקים י"ג-י"ד ראויים לבוא דיני הטומאות היוצאות מגופו של האדם שבפרק ט"ו (ואכן זהו הסדר בתורה):
- טומאות אלה אמנם מגדריות, שתיים מהן מופיעות בגברים ושתיים מהן מופיעות בנשים, אך בסופו של דבר דבר עוסקות ארבע טומאות אלו בכול.
 - אף דיני ארבע הטומאות הללו מרובים יחסית, אך לא כאלו של הצרעת.
 - 'תורת הטומאות הללו היא באורך בינוני.

¹⁴ ביטוי זה לקוח מן התלמוד (נידה לב ע"א, ועוד). אמנם הביטוי התלמודי כולל גם את טומאת היולדת (ראה רמב"ם הלכות תרומות, פרק ז הלכה ח) הכתובה בתורה בפרשה בפני עצמה והשונה משאר הטומאות הללו.

¹⁵ אף שפסוק זה משמש חתימה לתורת היולדת, בא אחריו פסוק נוסף המהווה השלמה לדיני קרבן היולדת שנידונו לפני החתימה: 'וְיָאֵם לֹא תִמְצָא יָדָה דֵּי שָׁחָ...'.¹⁶

¹⁶ חתימה זו נועדה לסיים את תורת הצרעת כולה, הכלולה בפרקים י"ג-י"ד. אולם בפרשה הארוכה המוקדשת לתורת הצרעת באות חתימת נוספות לחלקים שונים שלה: בסוף פרק י"ג באה חתימה לתורת הצרעת של הבגד, וב-י"ד, לב באה חתימה לתורת הטהרה של המצורע.

¹⁷ חתימה משותפת זו לארבע הטומאות הנידונות בפרק ט"ו מוכיחה שיש להן שורש משותף כ'טומאות היוצאות מגופו'.

¹⁸ טיעון זה בזכות הקדמת דיני המצורע כתב הרב הופמן בקושיה שהקשה על סדר הפרשות בפירושו לספר ויקרא (עמ' רמט): "החמורה שבטומאות אלו (- שבהן הטומאה נובעת מתופעות בגופו של האדם) היא טומאת הצרעת. ולכאורה הייתה צריכה השורה של הטומאות להתחיל בטומאה זאת!". אמנם בעיונונו לפרשות תזריע-מצורע בסדרה הראשונה (סעיף א) כתבנו, שמהיבט מסוים חמורה טומאת היולדת מכל שאר הטומאות, כולל הצרעת: היולדת מנועה מכניסה למקדש ומאכילת קודשים לאחר שסרה טומאתה (- ביחס לבעלה) במשך 33 יום בלידת זכר ו-66 יום בלידת נקבה. לעומתה המצורע והזבין מנועים מכך לאחר שפסקה סיבת טומאתם רק במשך 7 ימים. חומרה זו מצדיקה במעט את הקדמת פרשת היולדת לשאר פרשות הטומאה.

ענה מתאים היה שיבואו דיני טומאת היולדת וטהרתה (פרק י"ב):

• טומאה זו אפשרית אך ביחס לאישה, ואם כן היקף הטמאים שבהם עוסקת פרשה זו הוא המצומצם מבין שלוש הפרשיות.

• דיניה של טומאה זו מועטים יחסית, ופרשתה היא הקצרה מבין השלוש.

הבה נרחיב מעט את הטיעון האחרון: היחס בין אורכה של פרשת הצרעת לאורכה של פרשת 'הטומאות היוצאות מגופו' דומה ליחס בין אורכה של פרשה אחרונה זו לאורכה של פרשת היולדת. סידורן המוצע כאן, בסדר כמותי יורד (לפי מספר הפסוקים: 116; 33; 8) הוא סידור נאה מבחינה ספרותית.

והנה עוד שני שיקולים מדוע מתאים היה שפרשת היולדת תבוא לאחר פרק ט"ו: ראשית, שתיים מן הטומאות שהוזכרו בפרק ט"ו קודמות בהכרח בחיי האישה למצבה כיוולדת: טומאת הנידה (ט"ו, יט) וטומאת "וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשָּׁב אִישׁ אִתָּהּ שִׁבְבַת זָרַע" (שם יח). סידורה של פרשת היולדת אחר פרק ט"ו מתאים אפוא למהלך הכרונולוגי שבחיי האישה,¹⁹ והוא אף מסמיך דיני נשים אלו לאלו.²⁰

שנית, וזהו שיקול מכריע, דיני טומאת היולדת מתבססים בפירוש על ידיעת דיני הנידה:

י"ב, ב. ... אִשָּׁה פִּי תִזְרִיעַ וְיִלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים פִּימִי נִדְתָּ דִּוְתָהּ תִּטְמָא. ה. וְאִם נִקְבָּה תִּלְדַּ וְטָמְאָה שִׁבְעֵים פְּנִדְתָּה...²¹

מכל השיקולים הללו נראה שפרשת היולדת נעקרה ממקומה 'הראוי' בסוף פרשות הטומאה ונקבעה בראשן! מה טעמו של דבר זה?

כמו בדיון הקודם שערכנו בעיון זה, על עקירתה של פרשת פרה ממקומה הראוי בפרשותינו וקביעתה במקום אחר, כך גם ביחס לשאלת עקירתה של פרשת היולדת ממקומה הראוי וקביעתה בראש פרשות הטומאה:²² התורה מעדיפה לעתים 'לשבש' את הסדר ההגיוני לסידור פרשיותיה, ולשבור את הרצף הספרותי והכרונולוגי המתאים לסידור זה, כדי להביע באמצעות זאת אמירה ערכית. בעקירתה של פרשת פרה ממקומה מנעה התורה את השוואת טומאת גוייתו של האדם שמת לטומאת נבלתם של בעלי חיים שמתו, ואת הלך הרוח הקהילתי המתחייב מהשוואה זו. מה רצתה התורה להביע בעקירת פרשת היולדת ממקומה וקביעתה במקום החדש?

רובן של הטומאות הנידונות בפרשות תזריע-מצורע הן כאלו הנובעות ממצב חולני. כך הדבר במצורע, בזב ובזבה. אף הנידה, שראייתה דם "בעת נדתה" היא תופעה נורמלית, קרויה בכמה מקומות "דוה" (י"ב, ב; ט"ו, ג; כ', יח) שפירושה 'חולה'. אולם סיבת טומאתה של היולדת היא מאורע משמח ביותר: "אִשָּׁה פִּי תִזְרִיעַ וְיִלְדָה...!"

לו הייתה פרשת היולדת נכתבת במקומה ההגיוני מבחינה ספרותית-הלכתית-כרונולוגית, לאחר כל הטומאות שקדמו לה (והאחרונה שבהן היא טומאת הזבה), היה נוצר הרושם כי גם הלידה היא מצב לא בריא או לא נורמלי.²³ אולם אין התורה חפצה ביצירת רושם כזה, ועל כן הקדימה את פרשת היולדת לראש פרשות הטומאה, עוד בטרם שמענו על טומאות אחרות של גוף האדם, הנובעות ממצבים בלתי-תקינים שלו.

ואכן, אף העיון בסגנונה של פרשת היולדת עצמה מלמד על החיוב שיש בפרשה זו בהשוואה לפרשות הטומאה האחרות. המסגרת המקיפה פרשה זו היא: "אִשָּׁה פִּי תִזְרִיעַ וְיִלְדָה... זאת תִּזְרִיעַ וְיִלְדָה לְזָכָר אוּ לְנִקְבָּה" – בפתיחה ובסיום לא נזכר השורש טמ"א; השורש טה"ר חוזר בפרשה זו שש פעמים, כפליים מאשר השורש טמ"א (והמילה החותמת פרשה זו היא "וְיִטְהַרְהוּ"). החיוב הבולט בפרשה זו הוא בפסוק הנראה בלתי שייך אליה – י"ב, ג: "וְיִבְיֹזֶם הַשָּׂמִינִי מִזֶּמֶן בְּשָׂרָה עֲרָלְתּוֹ" (ובעיונו לפרשות תזריע-מצורע בסדרה הראשונה דנו בכך באריכות). לידה היא מאורע משמח כשלעצמו; לידת זכר מביאה עמה מאורע משמח נוסף – ברית מילה לילוד.

¹⁹ הרב הופמן בפירושו (עמ' רמט) מבאר את הקדמת פרשת היולדת לשאר פרשות הטומאה בטיעון הפוך: "מכיוון שבן אדם מביא לאמו מייד ביציאתו לאוויר העולם את הטומאה... לכן חשבה התורה לנכון להתחיל את הסדר באותו סוג הטומאה אשר האדם גורם מייד בהיולדו". וקשה להבין את דבריו: הרי התינוק הנוול אינו טמא, ורק אמו היא הטמאה. ועוד: לא התינוק הנוול הוא הגורם טומאה לאמו, שהרי "אחד היולדת חי או מת ואפילו נפל" טמאה טומאת לידה (רמב"ם, איסורי ביאה פרק י הלכה א), אלא תהליך הלידה עצמו הוא המטמא.
²⁰ פרשת הטומאות היוצאות מגופו שבפרק ט"ו נחלקת לשתי מחציות (כפי שעוד נברר בחלקו השני של עיונו): במחצית הראשונה נידונו שתי טומאות של האישה, ובמחצית השנייה נידונו שתי טומאות של האישה. דיני היולדת מתאימים אפוא להמשיך את דיני הנשים שבמחצית השנייה של פרק ט"ו.

²¹ בסיום עיונו נראה שההתבססות על דיני הנידה מאפיינת את דיני הזבה הבאים בפרק ט"ו, לאחר דיני הנידה.

²² אמנם 'עקירה' זו היא פחות דרמטית מזו של פרשת פרה, ועל כן אינה מעוררת קושי כה חמור בלב הקורא. הרי סוף סוף פרשת היולדת נותרה במקומה הכללי, בתוך מכלול פרשות הטומאה בספר ויקרא, ורק מבחינת סידורה בתוך המכלול הזה נשתנה מקומה הטבעי. אף על פי כן כדאי למעיין לשים לב גם לשינוי מקום 'זעיר' זה, משום המשמעות שהוא טומן בחובו כפי שנכתוב למעלה.

²³ רושם זה יש לו על מה שיסמוך: הלידה כרוכה בחבלים ובכאבים, ומתחוללים בה שינויים פיזיים בגוף האישה, כולל איבוד דם, והיולדת זקוקה לאחריה למנוחה. דווקא משום כך חשוב להדגיש שהלידה אינה מחלה, אלא מאורע משמח ובריא.

מהקדמתה של פרשת היולדת לשאר פרשות הטומאה, ומן החיוב שיש בפרשתה, למדנו כי מצב של טומאה אינו שלילי בהכרח. מעגל חייו של האדם נע בתמידות בין טהרה לטומאה ובין טומאה לטהרה בתנועת מטוטלת שאין להימנע ממנה.

ב. מבנה פרשיות הטומאה בפרשות תזריע-מצורע²⁴

בין דיני הטומאה השונים הנידונים בפרשותינו ניתן להבחין בין הטומאות הקלות, שהטהרה מהן מחייבת רחיצה במים (- טבילה במקוה) ותו לא,²⁵ לבין הטומאות החמורות יותר, המחייבות הליך טהרה מורכב שיש בו גם קרבנות שונים.

ארבעה טמאים שייכים לקטגוריה השנייה הזאת – הם "ארבעה מחוסרי כפרה" (משנה כריתות פ"ב מ"א). הללו הם: היולדת, המצורע, הזב והזבה. ארבעה אלו, אין די בכך שטומאתם הסתיימה והם טבלו לטהרתם: עד שלא יביאו את 'כפרתם'-קרבנם הם אסורים בכניסה למקדש ובאכילת קדשים.

מחמת אופייה המורכב הזה של טהרת הארבעה, נחלק דינו של כל אחד מהם בכתוב לשניים: בחלק הראשון מפורטים דיני הטומאה שלו, ואילו בחלק השני מפורט הליך הטיהור המיוחד לו.²⁶

1. מבנה פרשת היולדת

בפרשת היולדת ובפרשת המצורע מהווה חלוקה זו בין דיני הטומאה לבין דיני הטהרה בסיס לחלוקה הספרותית של הפרשה לשתי מחציות שוות.²⁷

בפרשת היולדת 112 מילים (בלא להתחשב בפסוק א "וידבר ה' אל משה לאמר"). מחציתה הראשונה – פסוקים ב-ה – עוסקת בדיני הטומאה של יולדת זכר ושל יולדת נקבה, הן בטומאתה הגמורה כנידה בשלב הראשון לאחר הלידה (שבעה ימים לזכר וארבעה עשר לנקבה), והן בטומאתה לעניין הקודש – "בְּכָל קִדְשׁ לֹא תִגַּע וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תֵבֵא" – בעת ישיבתה על דמי טוהר (שלושים ושלושה ימים לזכר ושישים ושישה לנקבה). במחצית זו 55 מילים.

בפסוק ו מתחילה המחצית השנייה של הפרשה, במילים "וּבְמִלֵּאת יְמֵי טְהָרָה". הקרבנות שעליה להביא אז, הם אותם קרבנות לבן ולבת: כבש לעולה ובן יונה או תור לחטאת. יולדת ענייה יכולה להמיר את הכבש בתור או בבן יונה. במחצית זו 57 מילים.

שתי המחציות שונות כמובן זו מזו, מחמת הנושא השונה של כל אחת מהן, ועל כן אין ניתן להצביע על הקבלה ספרותית ביניהן. אולם ההבחנה בין שתי מחציות שאורכן שווה – קיימת בפרשה זו.

2. מבנה פרשת הצרעת (פרקים י"ג-י"ד)²⁸

נציב תחילה את סדר העניינים בפרשה זו:

י"ג, א-מד סוגי הצרעת על פי מראה הנגע ועל פי מקומו בגוף הליכי הסגרה והליכי טיהור או החלטה²⁹

מה-מו דיני המצורע בימי טומאתו

מז-נט **דיני צרעת הבגד**

י"ד, א-ט הליך טיהור המצורע שנרפא המאפשר את שובו למחנה

י-לב קרבנות המיטהר מצרעתו ביום השמיני לטהרתו

לג-נג **דיני צרעת הבית**

נד-נו חתימת כל דיני הצרעת

²⁴ ראה הערה 1. על המבנה של פרשת פרה נדון בעזר ה' בהגיענו לפרשת חוקת.
²⁵ בקטגוריה זאת יש לכלול אף את טומאת הנידה. אף שטומאה זו נמשכת שבעה ימים ויש בה חומרות שונות (כגון זו שמשכב הנידה ומושבה הם אב הטומאה, והנוגע בהם נטמא), ההיטהרות ממנה נעשית בטבילה במים במוצאי היום השביעי, ואין צורך בדבר נוסף.

²⁶ הליך הטהרה מטומאת מת, הנידון בפרשת פרה (במדבר י"ט), מורכב יותר, אך אין בו קרבנות.

²⁷ לכל אחד מהם הליך טהרה המיוחד לו, וקרבנות מיוחדים. הזב והזבה דומים זה לזה בהליך טהרתם ובקרבנם, מלבד בפרט אחד שבו חמור הזב מן הזבה: עליו לטבול ב"מים חיים" (ט"ו, יג) – במי מעיין, ואין די לו בטבילה במקוה.

²⁸ חלוקה לשתי מחציות שוות היא עיקרון ספרותי כללי במקרא הן בסיפור, הן בשירה ואף בפרשיות הלכתיות לא מעטות. בעיונינו ציינו זאת לא אחת ביחס לכמה פרשיות הלכתיות, ראה בעיונים לפרשות משפטים, תרומה, כי תשא, שמיני ואחרי מות בסדרה ראשונה, ובעיונינו לפרשות תרומה, אמור, מטות-מסעי בסדרה השנייה.

²⁸ הדיון שלהלן לקוח מן הנספח לעיונו לפרשות תזריע-מצורע בסדרה השנייה.

²⁹ 'החלטה' בלשון חכמים היא קביעתו הוודאית של הכהן כי האדם הנראה לפניו הוא מצורע.

השאלה המתבלטת כבר בסקירה ראשונה היא מדוע פרשת נגעי בגדים (י"ג, מז-נט) ופרשת נגעי בתים (י"ד, לג-נג) אינן מצויות יחדיו.³⁰

עמידה על מבנה פרשת הצרעת עשויה לסייע לנו במידת מה לענות על שאלה זו. חלוקתה של פרשת הצרעת לשתי מחציות דומות באורכן ותואמת את החלוקה לפרקים. עיקרה של המחצית הראשונה – פרק י"ג – הוא בפירוט דיני **טומאת הצרעת**, ואורכה 59 פסוקים. עיקרה של המחצית השנייה – פרק י"ד – הוא בפירוט דיני **הטהרה** מן הצרעת, ואורכה 57 פסוקים.³¹ מחצית זו פותחת בדיבור חדש של ה' :

י"ד, א-ב וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר :
זאת תהיה תורת המצרע ביום טהרתו...

כל אחת משתי המחציות הללו של פרשת הצרעת עוסקת בעיקרה בדיני הטומאה או הטהרה של האדם המצורע, אולם בסופה של כל מחצית נמצאת פסקה, שהיא כעין נספח לאותה מחצית, העוסקת בדיני הצרעת של חפץ מחפציו המהותיים של האדם – בגדו או ביתו. הנה אפוא טבלת המבנה הכללי של פרשת הצרעת :

מחצית א – פרק י"ג: טומאת האדם המצורע	מחצית ב – פרק י"ד: טהרת האדם המצורע		
א-מד סוגי הנגעים המטמאים והליכי ההסגרה, הטיהור וההחלטה	א-ט הליך הטיהור של המצורע שנרפא ³²	דיני האדם	
מה-מו המצורע בימי טומאתו	י-לב קרבנות המיטהר מצרעתו ביום השמיני		
מז-נט צרעת הבגד	לג-נג צרעת הבית	דיני חפציו	
	נד-נז חתימה כללית		

אלא שתיאור המבנה הזה, אין בו כדי לפתור פתרון שלם את שאלתנו. עדיין יש לשאול: מדוע כתובה צרעת הבגדים בנספח למחצית הראשונה וצרעת הבתים בנספח לשנייה ולא להפך? ועוד: סוף סוף, מדוע אין שני הנספחים (שיזיקתם זה לזה ברורה) סמוכים זה לזה בכתוב, אם בסוף המחצית הראשונה ואם בסופה של השנייה?³³ השוואת שני הנספחים הללו תגלה הבדל ניכר בין הדינים הנידונים בהם. פרשת צרעת הבגד אינה מכילה הליך של טיהור הבגד שנרפא מצרעתו: בגד שנתגלתה בו צרעת ודאית – נשרף; ואם נעלמו סימני הצרעת לאחר כיבוסו – "וְכִבֵּס שְׁנֵי יְמֵי וְטָהַר" (פסוק נח).³⁴ בית מנוגע, לעומת זאת, לאחר שנרפא מן הצרעת, חייב בהליך טיהור שהוא דומה מאוד להליך הטיהור של אדם שנרפא מצרעתו (פסוקים מח-נג בפרק י"ד בהשוואה לפסוקים ב-ח באותו פרק) והוא מבוסס על אותם רכיבים: שתי ציפורים ועץ ארז ושני תולעת ואזוב. הבדל זה בין שני הנספחים הוא שקבע את מקומו של כל אחד מהם. צרעת הבגד שייכת לדיני הטומאה הנידונים בפרק י"ג, אך אין לה כל שייכות לפרק י"ד, העוסק בהליכי הטיהור מן הצרעת. צרעת הבית, לעומת זאת, לא ניתנה להיכתב בסוף פרק י"ג, שהרי בדיניה כלולים דיני הטהרה של הבית מצרעתו, והללו אין מקומם לפני "תורת המצרע (- עצמו) ביום טהרתו" (י"ד, ב), שכן מסתבר שדיני הטיהור של הבית הם תולדת דיני הטיהור של האדם, ולא להפך.³⁵

³⁰ וכפי שהן מצויות יחדיו בחתימת היחידה, בפסוק נה. בשאלה זו עסק בהרחבה הרב י" שביב במאמרו "להפרדתה של צרעת הבית משאר צרעות", מגדים טו, עמ' 27-33. דבריו היו לנגד עינינו, אולם הדרך שבה ננקוט בהמשך שונה מדרכו.

³¹ הפרש של שני פסוקים בין שתי המחציות ביחידה בת 116 פסוקים הוא הפרש זניח.

³² פסוקים אלו משמשים כניגוד לפסוקים מה-מו שבפרק הקודם: שם תוארה ישיבתו של המצורע בדרך מחנה תוך שהוא נוהג בסממנים של אבלות, ובפסוקים אלו הכהן מוציא מבידיותו, ובעקבות הליך הטהרה שהוא עורך הוא מחזירו אל תוך המחנה.

³³ ואין להסתפק, כמובן, בתשובה שהחלפת הנספחים זה בזה או הסמכתם כאחד הייתה פוגעת בשוויון המחציות.

³⁴ מסיבה זו זכר דיני צרעת הבגד בחתימה בפני עצמה (י"ג, נט): "זאת תורת נגע צרעת בנגד הצמר או הפשתים... לטהרו או לטמאו". בחתימה כזו לא זכר דיני צרעת האדם במחצית הראשונה, שהרי דיני טהרת המצורע עוד לא נאמרו. אגב כך נוצרה הקבלה בין חתימת דיני צרעת הבגד בסיום המחצית הראשונה לחתימת פרשת הצרעת כולה בסוף המחצית השנייה (י"ד, נד-נז): "זאת התורה לכלל נגע הצרעת... להורת ביום הטהרה וביום הטהרה".

³⁵ כך כותב הרב הופמן בפירושו לפרשתנו עמ' רגג-רנד: "לכאורה היה צריך להקדים את... נגעי הבתים... לטהרת המצורע, שהרי היה הגיוני לדבר קודם כול על חוקי הטומאה עצמה, ואחר כך על אופן הטהרה, כמו שבאמת חוקי צרעת הבגד קודמים לחוקי הטהרה. אפשר שהטעם לכך הוא, שצרעת הבתים דורשת לפעמים אחרי הריפוי טהרה בצורה דומה לטהרת צרעת האדם. לתורת טהרת נגע הבית, שהיא קצרה (מח-נט), לא היה דרוש סעיף מיוחד, ולכן היה יאה לאחד אותה עם חוקי הטומאה (- של הבית) לפסקה אחת. ומכיוון שמצד אחר אי אפשר היה להקדים את טהרת הבתים לטהרת האדם, היה צורך להקדים את הדינים האחרונים האלה (- טהרת האדם) לתורת טומאת הבתים".

קביעת הנספח שבו נידונה צרעת הבית בסוף פרק י"ד אינה מעוררת אפוא כל קושי. אמנם בעיקרה של מחצית זו לא נידונו דיני הטומאה (כשם שהם נידונים בנספח), אך הללו הרי נידונו במחצית הראשונה, והנספח למחצית השנייה משמש ממילא כנספח גם לראשונה. מאידך, דיני הטיהור של הבית מצרעתו מתקשרים באופן ישיר אל דיני טיהור האדם במחצית השנייה והם כמעט זהים.

כאן יש להעיר כי הנספח למחצית השנייה באמת מהווה במידה רבה נספח עצמאי, המנותק ממה שקדם לו באמצעות פתיחה חדשה:

לג וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן לֵאמֹר:
לד כִּי תֵבֵאוּ אֶל אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לְכֶם לְאֶחְזָה
וְנִתְּתִי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֶחְזָתְכֶם.

המחצית הראשונה פותחת בדיבור חדש של ה' (י"ג, א), וכך אף המחצית השנייה (י"ד, א), אך לא כן הנספח למחצית הראשונה (י"ג, מז), שהוא מאוחה בה ללא כל חציצה.

הסיבה לפתיחה המיוחדת לדיני צרעת הבית מבוארת בה עצמה: אין אלו דינים הנוגעים לשעת הציווי הנוכחי, בעת היות ישראל יושבי אוהלים במדבר סיני, אלא הם דינים עתידיים, הנוגעים למה שצפוי לישראל לאחר כניסתם לארץ וישיבתם בה בבתי אבן. אופיו השונה הזה של הנספח מכל פרשת הצרעת שלפניו ניכר גם בכמה מקומות בגוף הנספח הזה.³⁶

מסיבות אלו ברור שהנספח הנוגע לצרעת הבית חייב לבוא בסוף פרשת הצרעת כולה, ונמצא מבנה הפרשה כולה ברור ומחזור.

3. מבנה פרשת הטומאות היוצאות מן הגוף³⁷ (פרק ט"ו)

דיניהן של ארבע טומאות נידונו בפרשה זו – שתיים מיוחדות לאיש ושתיים מיוחדות לאישה:

1. ב-טו טומאת הזב (ב-יב) והליך טהרתו (יג-טו)	} טומאות האיש
2. טז-יח טומאת אשר תצא ממנו שכבת זרע	
3. יט-כד טומאת הנידה	} טומאות האישה
4. כה-ל טומאת הזבה (כה-כז) והליך טהרתה (כח-ל)	

הבחנה זו בין טומאות האיש לטומאות האישה מחלקת את הפרשה בשלמותה לשתי מחציות דומות באורכן: המחצית הראשונה – פסוקים א-יח; המחצית השנייה – פסוקים יט-לג.³⁸ בין המחצית הראשונה למחצית השנייה קיים הפסק של פרשה פתוחה, ואילו בין שתי הפסקאות שמהן מורכבת כל אחת משתי המחציות קיים הפסק של פרשה סתומה.

האם שתי המחציות מקבילות זו לזו? אין בכך כל ספק: דיני הזב המופיעים בראש הפרשה דומים ומקבילים לדיני הזבה החותמים אותה, אף שמדובר בשתי תופעות פיזיולוגיות שונות לגמרי.³⁹

³⁶ האובייקט הנידון בנספח הוא "הַבֵּית", בעוד שבפרשה שלפניו מקום מגורי האדם מכונה "אֶהְלוֹ" (י"ד, ח). המצורע יוצא אל "מְחוּץ לַמַּחֲנֶה" (שם, ג) ו"אֶל הַמַּחֲנֶה" הוא שב עם טהרתו (שם, ח), לעומת זאת, את אבני הבית הנגועות ואת עפרן משליכים "אֶל מְחוּץ לְעִיר" (שם, מ-מא), וכך אף את החומרים של הבית המנותץ (שם, מה). כך שונה אף סגנון ההוראה על שילוח הציפור החיה בהליך הטיהור: בטיהור האדם המצורע נאמר (שם, ז) "וַיִּשְׁלַח אֶת הַצִּפּוֹר הַחַיָּה עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה", ואילו בטיהור הבית נאמר (שם, נג) "וַיִּשְׁלַח אֶת הַצִּפּוֹר הַחַיָּה אֶל מְחוּץ לְעִיר אֶל פְּנֵי הַשָּׂדֶה".

³⁷ ראה הערה 14 לעיל.
³⁸ המחצית הראשונה כוללת אף את הפתיחה לפרשה בפסוק א; המחצית השנייה כוללת אף את החתימה הכללית של כל דיני הפרשה בפסוקים לא-לג. על אף עדיפותה של המחצית הראשונה בשלושה פסוקים על פני המחצית השנייה, הרי שמבחינת מספר המילים היא ארוכה ממנה רק במילים אחדות.

³⁹ הגדרת הזב של האיש באה בפסוק ג ואילו הגדרת זוב האישה בפסוק כה, וברור שמדובר בשתי תופעות שונות לגמרי. הצד השווה ביניהן הוא שמדובר בהפרשות לא רגילות (חולניות) של אברי המין של האיש ושל האישה. יצויין כאן, שעל אף הדמיון הרב בין דיני הטומאה של הזב והזבה ובין דיני ההיטהרות של שניהם, כפי שמראה טבלת השוואת הפסוקים שלמעלה, קבעה התורה שבעל-פה דינים שונים לזב ולזבה ביחס לשלבים השונים ההופכים אותם לטמאים טומאה גמורה, כזו המחייבת אותם בכל האמור בפרשה. הזב תלוי במספר הַקָּאִיּוֹת שראה, ואילו הזבה תלויה בימים, וישנם הבדלים נוספים ביניהם.

זב	זב
ד כו	ד כו
כח	כח
כט	כט
ל	ל

הקבלה זו מעלה על הדעת שגם בין הפסקאות הפנימיות בפרק ט"ו קיימת הקבלה – בין טומאת האיש אשר תצא ממנו שכבת זרע לבין טומאת הנידה. דבר זה נכון במידת מה, אך הקבלה זו אינה דומה כלל להקבלה הקודמת שעמדנו עליה.

גם כאן מדובר כמובן בשתי תופעות פיזיולוגיות שונות לגמרי, אך כאן גם דיניהן שונים באופן ניכר: הנידה טמאה שבעת ימים (אף אם ראתה דם יום אחד בלבד), ואילו האיש שיצאה ממנו שכבת זרע טמא יום אחד בלבד: "וְרַחֵץ בַּמַּיִם... וְטָמֵא עַד הָעֶרְבֹה"; טומאת הנידה היא כמו טומאתם של הזב והזבה – היא בדרגת 'אב-טומאה': היא מטמאה במגע ובמשא, וגם משכבה ומושבה מטמאים. לא כן בעל קרי – הוא 'ראשון לטומאה' ואינו אב. ובכן, איזו הקבלה קיימת בין שתי הטומאות הללו – בין שתי הפסקאות הפנימיות שבפרשה? ראשית, מדובר בשתייהן בטומאה שאינה נובעת ממצב חולני כמו זה של הזב ושל הזבה, אלא ממצב גופני נורמלי של האיש ושל האישה. שנית, הליך הטהרה של שניהם דומה – די להם בטבילה במי מקוה, והם אינם צריכים להביא קרבן להשלמת טהרתם, כאותם 'ארבעה מחוסרי כפרה' – הזב והזבה, המצורע והיולדת. שלישית, שניהם מעבירים את טומאתם לבן המין השני שעמו הם שוכבים.⁴¹

האיש: יח וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ שֹׁכֵב זָרַע – וְרַחֲצוּ בַמַּיִם וְטָמְאוּ עַד הָעֶרְבֹה.

האישה: כד וְאִם שָׁכַב יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ – וְתִהְיֶה נִדְתָּה עָלָיו וְטָמֵא שְׁבַע יָמִים...

נמצא כי ההקבלה בין שתי המחציות של הפרשה היא הקבלה כיאסטית:

האם הקבלה ישרה לא הייתה מתאימה יותר לפרשה, שבה מציבים את דיני הטומאה של הגבר אל מול דיני הטומאה של האישה?

דיני הטומאה של האיש נפתחים בדיני הזב, משום חומרתם של דינים אלו, ומשום פירוטם הניכר ואורך הפסקה הדנה בכך (14 פסוקים!).⁴² רק לאחר דיני הזב החמורים והארוכים באה הפסקה הקצרה והפשוטה של בעל קרי. שיקולים מעין אלה היו מחייבים לכאורה להקדים את הפסקה הדנה בזבה לזו הדנה בנידה. אמנם כאן שיקולים אלה אינם כה מובהקים כמו במחצית הראשונה: אורכן של שתי הפסקאות דומה – שישה פסוקים כל אחת, וגם חומרת טומאתה של הזבה דומה לחומרת טומאת הנידה: שתיהן מטמאות במגע ובמשא, ומשכב שתיהן ומושבן –

⁴⁰ בהמשכו של פסוק יג באות המילים: "... וְרַחֵץ בְּשֵׁרֹוּ בַמַּיִם תִּיִים (- מי מעיין) וְטָהַר". זוהי חומרה מיוחדת בזב, שכן על הזבה נאמר בפסוק המקביל "וְאַחַר תִּטְהַר" – והכוונה: תטהר בטבילה במי מקוה, כמו כל שאר הטמאים.

⁴¹ כמובן ששכיבת האיש את האישה הטהורה, הגורמת לטומאת שניהם, היא מעשה מותר וחיובי (בנסיבות הראויות לכך), ואילו שכיבת האיש את הנידה היא מעשה שנאסר בפרשת העריות (להלן י"ח, יט).

⁴² שיקולים דומים העלינו בסעיף א: ביחס לקדימתה של פרשת הצרעת את פרשת הטומאות היוצאות מן הגוף שבפרק ט"ו.

מטמאים. ברם, הליך הטהרה של הזבה חמור ומורכב מזה של הנידה: עליה לספור שבעה ימים נקיים ולהביא קרבנות ביום השמיני.

אלא שהיפוך הסדר של הפסקאות במחצית השנייה באמת אינו אפשרי כלל. דבר זה נובע מכך שדיני הזבה ועצם הגדרתה – תלויים בדיני הנידה! הרי הן הנידה והן הזבה זבות דם מבשרן, ובכך מה מבדיל ביניהן?

כה וְאִשָּׁה כִּי יְזוּב זֹבֵב דָּמָה יָמִים רַבִּים בְּלֹא עֵת נִדְתָּהּ אוֹ כִּי תְזוּב עַל נִדְתָּהּ ...

הגדרת הזבה אפוא קשורה בידיעת ימי נידתה של האישה, ועל כן חייב הסדר בכתוב להיות כפי שהוא לפנינו. אף דיניה של הזבה מבוססים על דיני הנידה שהם הדינים השגרתיים יותר:

כה כָּל יָמֵי זֹבֵב טִמְאָתָהּ, כִּי יָמֵי נִדְתָּהּ תִּהְיֶה טִמְאָה הוּא.
כו כָּל הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו... כְּמִשְׁכָּב נִדְתָּהּ יִהְיֶה לָּהּ
וְכָל הַכְּלִי אֲשֶׁר תִּשָּׁב עָלָיו, טִמְאָה יִהְיֶה כְּטִמְאָת נִדְתָּהּ.

דבר דומה אינו קיים ביחס שבין דיני הזב לדיני בעל קרי במחצית הראשונה. שם מדובר בשתי תופעות שונות, הנבדלות זו מזו הן בהופעתן במציאות והן בדיניהן, ואין האחת מסתמכת במאומה על האחרת. ההבדל הזה בין דיני האיש במחצית הראשונה לדיני האישה במחצית השנייה הוא שגרם לשינוי סדר הפסקאות בשתי המחציות, וממילא להקבלה הכיאסטית ביניהן.

כל הזכויות שמורות 2010 לשיבת הר עציון ולרב אלחנן סמט

ניתן למצוא "טופס אוטומטי להרשמה" באתר שלנו:
<http://etzion.org.il/vbm/subscribe.php>

לביטול רישום לשיעור:
<http://etzion.org.il/vbm/unsubscribe.php>

* ***** *

* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אלחנן סמט, תש"ע *

* עורך: אייל פישלר *

* ***** *

* בית המדרש הוירטואלי שלידי ישיבת הר עציון *

* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *

* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *

* משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *

* דואר: office@etzion.org.il *

* ***** *